

Mutlová, Petra

Dochované rukopisy Apologie

In: Mutlová, Petra. *Nicolai Dresdensis Apologia : de conclusionibus doctorum in Constantia de materia sanguinis*. Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015, pp. 61-72

ISBN 978-80-210-8124-6

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135130>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DOCHOVANÉ RUKOPISY APOLOGIE

Text *Apologie* lze nalézt v následujících šestnácti středověkých rukopisech, tedy v počtu vyšším, než uváděly starší soupisy Mikulášovy literární činnosti:¹⁸³

G Praha, Národní knihovna ČR, sign. IV G 15, f. 166r^a–192v^a

Kodex obsahuje texty výlučně husitské provenience, z celkových čtrnácti zde zapsaných děl autorství deseti náleží Mikuláši z Drážďan.¹⁸⁴ Dvakrát se v něm vyskytuje v roce 1417 (f. 99r a 249r). Je psán gotickou kurzívou ve dvou sloupcích a střídají se v něm dvě písařské ruce: ke změně písaře došlo u *Apologie* na f. 178r^a; první písař užívá spíše klasických tvarů a na jeho grafickém vyjádření je patrný vliv němčiny,¹⁸⁵ druhý písař užívá grafiky středověké – protože tento rukopis byl zvolen za základní text pro přípravu edice, jsou tyto rozdíly respektovány. Jednotlivé konkluze jsou zvýrazněné červenými iniciálami, případně začínají na novém řádku; průběžné číslování konkluzí a bodů se objevuje pouze *in margine* (arabskou číslicí nebo vypsáním celého slova).

TRUHLÁŘ, J.: *Catalogus I*, s. 299–300.

183 Viz výše, poznámka 65. Rukopisům *Apologie* dosavadní soupisové práce kvůli existenci Hardtova starého tisku nevěnovaly dostatečnou pozornost, proto nový výzkum počet rukopisů značně rozmnožil.

184 Osm z nich má moderní edici a ve všech případech editoři zvolili jako základní text tohoto kodexu; jedná se o *De quadruplici missione*, *Tabule veteris et novi coloris*, *Querite primum regnum Dei*, *Expositio Super Pater noster*, *Puncta*, *Sermo Nisi manducaveritis*, *Contra Gallum* a *Consuetudo et ritus primitive ecclesie et moderne* (pro tento text je rukopis G ovšem *codex unicus*).

185 Stejně jako v celé řadě dalších Mikulášových textů je i zde němčinou ovlivněná grafická podoba slov velmi častá (např. na f. 167v^b *recidat* místo *recitat*; f. 168v^b *vinum* jako *finum* posléze opravené; f. 175v^b *veritas* opravené z *feritas*; f. 177v^b *invidebat* jako *infidebat* apod.), a dalo by se proto uvažovat o tom, že takto vypadal původní Mikulášův zápis, který čeští písaři opravovali, což by mohlo podpořit hypotézu o Mikulášově německé jazykové příslušnosti.

U Praha, Národní knihovna ČR, sign. III G 9, f. 71r–98r

Kodex vznikl nejdříve v druhé půli roku 1415, stářím se tedy blíží rukopisu *G. Apologie* je psána jednou rukou velmi zběžnou, místy obtížně čitelnou gotickou kurzívou, nicméně se jedná o poměrně spolehlivou kopii. Kromě *Apologie* je v tomto kodexu zapsán i Mikulášův spis *De usuris*. *Apologie* je zde uvozena červeně provedeným nadpisem s určením autorství (*Tractatus magistri Nycolay de Drazna*), červeně je nadepsáno i kostnické odsouzení laického kalicha. Číselné členění konkluzí je organickou částí textu, zpočátku většinou slovně vypsané číslovky se ovšem později objevují zapsané jak arabskými, tak římskými číslicemi.

TRUHLÁŘ, J.: *Catalogus I*, s. 211–212.

D Praha, Národní knihovna ČR, sign. XI D 9, f. 174r–201v

Rukopis z 15. století pochází z husitského prostředí a obsahuje převážně díla týkající se české reformace,¹⁸⁶ je zde zapsána i výše rozebíraná česká reakce Jakoubka ze Stříbra na kostnický zákaz kalicha. Střídá se zde více písarských rukou: oba dva písaři, kteří se na opsání *Apologie* podíleli (ke změně písarské ruky dochází na začátku čtvrté konkluze na f. 181r), poměrně často chybují. Číslování v rámci konkluzí je součástí textu, číslovky jsou vypisovány celým slovem a jimi oddělené kratší úseky začínají většinou na novém řádku.

TRUHLÁŘ, J.: *Catalogus II*, s. 147–148.

V Wien, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 4937, f. 47r–66r

Rukopis bohemikální provenience nelze datovat přesněji než do 15. století, starší soupis jeho první část datuje do roku 1418. Obsahově nevybočuje z prostředí české reformace, závěrečná část obsahuje větší počet dopisů a děl vztahujících se k jednání na Basilejském koncilu, které sem pravděpodobně byly vevázány později; *Apologie* je zde jediným Mikulášovým dílem. O podstatnější převazbě rukopisu svědčí i četné vynechávky v textu *Apologie*, které jsou uvozovány odkazy *ut supra* či *ut sexterno alio / alibi patet* (např. f. 47v, f. 52v, f. 56r) a jejichž doplnění v současné podobě rukopisu nalézt nelze. Střídá se zde více písarských rukou, *Apologii* opsal pouze jeden písař úhlednou gotickou kurzívou, a to poměrně kvalitně. Konkluze jsou jasně členěny pomocí odstavců a dílčích nadpisů; jejich číslování je zapracováno do textu a číslovka je většinou vypsána slovně, později i římskou číslicí.

186 Důkladným rozbohem prací zachovaných v tomto kodexu a jejich srovnáním s rukopisem Wien, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 4940, dokázala Krmičková, že společná předloha těchto kodexů vznikla nejdříve v roce 1416 a pražský rukopis z ní byl opsán zřejmě až ve druhém stupni; viz KRMIČKOVÁ, Helena: *Nedochovaná předloha rukopisů PUK XI D 9 a ÖNB 4940*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C 48, 2001, s. 89–98.

Tabulae codicum manu scriptorum praeter Graecos et Orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum III. Cod. 3501–5000. Vindobonae 1869, s. 429–432.

SCHWARZENBERG, Karl: *Katalog der kroatischen, polnischen und tschechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*. Wien 1972, s. 271–273.

M Brno, Moravská zemská knihovna, sign. Mk 102, f. 59r–80r

Husitský teologický sborník z mikulovské dietrichsteinské sbírky, datovaný k roku 1419, představuje významný soubor Mikulášových děl, kterých je zde zapsáno celkem šest.¹⁸⁷ V rukopise se střídá více písářských rukou, *Apologie* byla opsána písářem jediným. Červeně zdůrazněné číslování konkluzí je zde součástí textu (zpočátku vypsáno slovně, později číselně) a zároveň arabskými číslicemi vyznačené *in margine*. Oproti ostatním rukopisům obsahuje tento rukopis několik kratších přídavek, celkově se jedná o poměrně spolehlivou kopii.

DOKOUPIL, Vladislav: *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny*. Praha 1958, s. 177–182.

C Kraków, Biblioteka Jagiellońska, sign. 2148, f. 163r–179v, 29r–33r

Husitský sborník dochovaný v krakovské univerzitní knihovně je významnou památkou zachycující Mikulášovu literární tvorbu, od něž se zde dochovalo šest děl; o jeho autorství se uvažuje i v případě dalších dvou zde zapsaných děl, *Expositio Decalogi* a *De septem sacramentis*.¹⁸⁸ Husitika zde obsažená pocházejí z období 1405–1419, Mikulášovy *Tabule* obsahují kolofón s datem 17. 2. 1414, nicméně přesněji než *post 1419* dobu vzniku kodexu stanovit nelze. *Apologie* je zde rozdělena do tří částí: nejprve je na f. 29r–29v zapsán kostnický dekret *Cum in nonnullis*; následuje konec *Apologie* na f. 29v–33r; první část (tj. šest konkluzí) je opsána na f. 163r–179v. V kodexu se střídá více písářských rukou, v textu *Apologie* se uplatnily dvě (první písář opsal text na f. 29r–33r a 163r–177v; druhý pak od f. 177v do konce, ten se také častěji dopouštěl písářských chyb). Číslování konkluzí je zaznamenáno slovně v textu i arabskými či římskými číslicemi na okrajích, jednotlivé úseky začínají na nových řádcích, případně jsou alespoň zřetelně odsazeny. Kostnický dekret i následující invektiva jsou sice od sebe odděleny nadpisy, ovšem to, že k sobě patří, prozrazuje v celém kodexu užitý způsob započetí jednotlivých prací na novém foliu. Na f. 32v je jedna česká glosa.

187 Kromě *Apologie* se jedná o *De quadruplici missione*, *Querite primum regnum Dei*, *Dialogus de purgatorio*, *De imaginibus* a *De proprio sacerdote et casibus*.

188 Z prokazatelně Mikulášových děl jsou zde vedle *Apologie* zapsána *Tabule veteris et novi coloris*, *Puncta*, *Sermo Nisi manducaveritis*, *Collecta* a *Quod fuit ab inicio*. Viz též SEDLÁK, J.: *Mikuláš*, s. 50–51; BARTOŠ, F. M.: *Husitství a cizina*, s. 150; *Master Nicholas*, s. 32, č. 8; o katechismech podrobně HAVELKA, Emanuel: *Husitské katechismy*. Praha 1938, s. 100–110.

BARTOŠ, F. M.: *Husitika a bohemika několika knihoven německých a švýcarských*. Zvláštní otisk z Věstníku Královské české společnosti nauk 1931/1. Praha 1932, s. 72–74.

WISŁOCKI, Władysław: *Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego 2*. Kraków 1881, s. 518.

J Kraków, Biblioteka Jagiellońska, sign. 1690, f.243r^a–254v^b

Rukopis obsahuje kolofón s datem 1452, po němž je o několik folií dále jinou rukou zapsána *Apologie*. O historii a vlastnictví kodexu není téměř nic známo, pro *Apologii* se jedná o kopii mladší. Její text je zde zapsán neúplně, končí šestou konkluzí a kostnický dekret a závěr textu nepřináší – podobným způsobem je text *Apologie* zpřeházen i v rukopise C, odkud sem byl zřejmě opsán, ovšem nikoliv přímo, ale minimálně přes jednu předlohu; kromě závěru v textu delší omise nejsou. Text je psán hustě ve dvou sloupcích, slovně vypsání číslování v rámci konkluzí je součástí textu, někdy je poznačeno zároveň na okraji buď arabskou, nebo římskou číslicí. Jedná se o spolehlivou, nicméně neúplnou kopii.

WISŁOCKI, Władysław: *Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego 2*. Kraków 1881, s. 408.¹⁸⁹

B Bautzen, Stadtbibliothek, sign. 8° 8, f. 135v–172r

Kolekce bohemik bývalé Gersdorfské knihovny je z poloviny tvořena Mikulášovými spisy, zapsanými pohromadě v druhé části kodexu.¹⁹⁰ Krzenckův soupis datuje kodex podle filigránu do období 1417–1426. V rukopise se střídá více rukou, *Apologie* je psána stejným písařem, který opsal i předcházející *Contra Gallum*, na jehož konci je vynecháno několik posledních řádků textu s odvolávkou na *Apologii*.¹⁹¹ Číslování v rámci konkluzí je většinou slovně vypsáno přímo v textu, kromě toho je téměř vždy označeno i arabskou číslicí na okraji – místa, kde marginální číslování není vidět, byla pravděpodobně oříznuta. Z písařského hlediska se jedná o kopii značně nespolehlivou.

FLAJŠHANS, Václav: *Bohemika Gersdorfské knihovny v Budyšíně*. Časopis musea království českého 83/1, 1909, s. 137.

KRZENCK, Thomas: *Die Bautzener Hussitica der ehemaligen Gersdorfschen Bibliothek*. Studie o rukopisech 31, 1995–1996, s. 175–176.¹⁹²

189 Starý katalog uvádí odkazy na zrušenou paginaci, rukopis byl ovšem posléze foliován – z toho důvodu je v edici uvedena současná foliace.

190 Kromě *Apologie* jsou zde *Puncta*, *Contra Gallum*, *Expositio Super Pater noster* a *De quadruplici missione*.

191 Viz výše, s. 35.

192 Každý ze soupisů uvádí různou foliaci, ani jedna z nich ovšem bez výhrady neodpovídá foliaci uvedené v současné podobě rukopisu, která je použita v edici. Ani jeden z katalogizátorů také *Apologii* v tomto rukopise neidentifikoval.

L Leipzig, Universitätsbibliothek, sign. Ms 602, f. 243v^a–256r^a

Možnost, že text *Apologie* zapsaný v tomto teologickém sborníku mohl být předlohou Hardtova starého tisku – který uvádí, že *Apologii* vydal „ex antiquo Codice MSCto Academiae Lipsiensis“,¹⁹³ a v jiném rukopise této knihovny se *Apologie* nedochovala¹⁹⁴ –, nelze jednoznačně vyloučit, ale ani potvrdit. Kodex pochází z první poloviny 15. století, podle filigránů jej lze datovat do rozmezí let 1421–1433. *Apologie* je v tomto rukopisu jediným zástupcem Mikulášovy tvorby, zapsána jsou zde ovšem i excerpta z antiheretického spisu Benedikta z Alignan s incipitem *Collecta et excerpta de Summa Benedicti abbatis Marsilie super capitulo Firmiter credimus* – tento text je vícekrát rukopisně spojen se spiskem proti Mikulášovým *Tabulím*.¹⁹⁵ V rukopise se střídá více rukou, písař *Apologie* opsal kopii poměrně odlišnou od znění ostatních rukopisů. Text psaný gotickou kurzívou je ve dvou sloupcích, až na výjimky je jednolitý a bez nadpisů; číslování v rámci konkluzí je zapracováno do textu a vypsáno slovy, někdy je vynecháno úplně, odděleno zpočátku v rámci textu není, posléze se objevuje odsazení či odstavec.

Katalog der Handschriften der Universitäts-Bibliothek Leipzig 5. Die lateinischen und deutschen Handschriften. Band 2. Die theologischen Handschriften 1 (MS 501–625). Ed. P. BURKHART. Wiesbaden 1999, s. 247–252.

E Praha, Národní knihovna ČR, sign. VII E 27, f. 38r–62r

Rukopis pocházející z 15. století přináší materiál, který úzce souvisí s českou reformací; z Mikulášovy tvorby je zde kromě *Apologie* zapsán *Tractatus de fide catholica et de sacramentis*.¹⁹⁶ Kodex nevznikl před rokem 1420 a o jeho vlastnictví není známo nic bližšího. Kvůli moderní vazbě jsou některá folia přeházena: konec *Apologie* je dnes vevázán o deset folií dále po skončení textu, je ale správně označen podle současné paginace i původní foliace jako 62r; přehozeno je i folio, které je nyní označeno jako 70r, ale které původně muselo následovat hned po konci textu – přináší totiž již zmiňovaný tematický rejstřík k *Apologii*. *Apologie* je psána jedním písa-

193 HARDT, H. von der: *Magnum oecumenicum* 3, col. 591–592.

194 Mám tím samozřejmě na mysli pouze její současný fond – viz *Katalog der Handschriften der Universitäts-Bibliothek Leipzig* 4. Die lateinischen und deutschen Handschriften. Band 1. Die theologischen Handschriften 1 (MS 1–500). Ed. R. HELSSIG. Wiesbaden 1995²; *Katalog der Handschriften der Universitäts-Bibliothek Leipzig* 6. Die lateinischen und deutschen Handschriften. Band 3. Die juristischen Handschriften. Ed. R. HELSSIG. Wiesbaden 1996²; *Katalog der Handschriften der Universitäts-Bibliothek Leipzig* 5. Die lateinischen und deutschen Handschriften. Band 2. Die theologischen Handschriften 1 (MS 501–625). Ed. P. BURKHART. Wiesbaden 1999.

195 Více k tomu a k rukopisnému dochování zmíněných prací MUTLOVÁ, P.: *Vybrané prameny*, s. 553–560.

196 O Mikulášově autorství nejprve uvažoval BARTOŠ, F. M.: *Husitství a cizina*, s. 150; Kaminsky text uvádí mezi Mikulášovými pravděpodobnými spisy – viz *Master Nicholas*, s. 32, č. 8; důkazy pro Mikulášovo autorství snesl HAVELKA, E.: *Katechismy*, s. 81–91, přepis na s. 192–205; traktátek posléze přetiskl i Jiří Daňhelka: *Magistri Iohannis Hus Opera omnia* IV. Drobné spisy české. Praha 1985, s. 532–542, 582–584.

řem. Číslování konkluzí je slovně vypsáno v textu, někde chybí a objevuje se arabsky i římsky *in margine*; první dvě konkluze jsou opatřeny i tučnými minuskulními nadpisy. Četné marginálie, z nichž některé byly při nové vazbě částečně oříznuty, se vztahují pouze k členění textu a v aparátu zachyceny nejsou.

TRUHLÁŘ, J.: *Catalogus I*, s. 506.

F Praha, Národní knihovna ČR, sign. IX F 7, f. 1r–33v

Malý sborník husitské provenience obsahuje z větší části neidentifikované výpisky a excerpta z různých autorů.¹⁹⁷ Podle katalogu pochází z Čech z 15. století a z vlastního rukopisu se více o historii kodexu nedozvídáme.¹⁹⁸ Rukopis byl opsán několika písaři, *Apologie* je psána jednou rukou velmi zběžnou gotickou kurzívou. Číslování konkluzí je zpočátku slovně vypsáno v textu a arabskou číslicí na okraji, zároveň je zvýrazněno iniciálou v textu, od f. 3v jsou místa pro ně vynechaná prázdná a číslování se objevuje pouze *in margine*; jednotlivé úseky textu jsou také oddělovány odstavci.

TRUHLÁŘ, J.: *Catalogus II*, s. 29.

K Koblenz, Landeshauptarchiv, sign. Best. 701 Nr. 198, f. 206r^a–229v^a

Kodex uložený v Zemském archivu v Koblenzi je svázan z pěti částí, z nichž čtyři vznikly v oblasti Porýní během první poloviny 15. století; část poslední (f. 182r–259v), v níž je *Apologie*, byla zřejmě opsána v Čechách a pochází z doby po roce 1414.¹⁹⁹ Kromě *Apologie* jsou v kodexu zapsána Mikulášova *Puncta* a *Sermo ad clerum 1416*. Celá pátá část je psána jediným písařem ve dvou sloupcích. Text je přehledně členěn pomocí červeně orámovaného číslování konkluzí ve formě nadpisů, které se pak v textu již neopakuje; nadpisem *Condempnacio* je opatřen i začátek kostnického dekretu. Závěr *Apologie* obsahuje zajímavý explicit *Explicit Cortina de sanguine*. Jedná se o poměrně spolehlivou kopii bez delších omisí. Grafické varianty, které písař *Apologie* používá, poskytují jedinečný doklad pro problematiku grafického zápisu a vlivu písařových vlastních dispozic, především výslovnosti; pro rekonstrukci textu jsou tyto případy sice irelevantní, a proto jako pouhé grafické varianty nejsou v aparátu zohledněny, nicméně z hlediska jiných oborů se může jednat o zajímavé doklady.²⁰⁰

197 Je zde dochována například Husova kvestie *De sanguine Christi sub specie vini*, fragment jeho *De sex erroribus* či kvodlibetní disputace Michala z Malenic.

198 Několik písařských kresbiček a četné marginálie ovšem jasně prozrazují názorovou orientaci písaře či majitele kodexu; z marginálií stojí za upozornění pouze přípisek na f. 14r, kde je při zmínce o pražské univerzitě na okraji připsáno „Praga“ a o něco níže, na místě, kde se mluví o pražských mistrech, „de doctoribus“.

199 Jediný identifikovatelný ze tří filigránů tuto část řadí do poslední čtvrtiny 14. a počátku 15. století.

200 Většina z těchto případů se sice dá vysvětlit vlivem výslovnosti (např. f. 206v^a *inextingwibuli*, f. 208r^a *wolt*, f. 211r^a *demom*, f. 219v^a *sciliciis*, f. 223v^a *ydulatrie*, f. 224r^b *parruchia*, f. 224v^a *festinant* jako *vestinant*,

Mittelalterliche Handschriften im Landeshauptarchiv Koblenz 2. Die nichtarchivischen Handschriften der Signaturrengruppe Best. 701 Nr. 191–992. Ed. E. OVERGAAUW. Wiesbaden 2002, s. 71–76.

W Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka, sign. I Q 90, f. 245r–269r

Protihusitský sborník obsahující převážně materiál související s českou reformací 15. století má na f. 175v vročení „anno 1458 in fine“, a pro *Apologii* se tedy jedná o kopii pozdější. V rukopise se střídá více písařů, *Apologie* je psána jednou rukou zběžnou gotickou kurzívou. Je zde nadepsána jako *Replificacio garrula husitarum contra conclusiones de comunione sub utraque specie doctorum concilii Constanciensis*. Nepočtené marginální glosy se vztahují pouze k členění textu. Číslování konkluzí, většinou oddělené odstavcem, je slovní součástí textu, někdy bývá zároveň vyznačené římskou číslicí na okraji, které však díky oříznutí není vždy viditelné. Oproti ostatním rukopisům má číslování formu *primo, secundo* apod., a dá se předpokládat, že písař je chápal pouze jako číslování průběžné. Tato kopie přináší stejně jako rukopis *J* text *Apologie* pouze do začátku kostnického dekretu, vynechává také delší úsek ve třetí konkluzi a zřejmě kvůli nepozornosti posléze ještě několik kratších.

Katalog rękopisów dawnej Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu 14. Ed. W. GOEBER – J. KLAPPER. Wrocław 1920–1944, s. 152–153.²⁰¹

O Praha, Knihovna metropolitní kapituly, sign. O XIII, f. 75r–86v

Rukopis z fondu kapitulní knihovny u sv. Víta pochází z první poloviny 15. století a obsahuje řadu husitik, z nichž mnohá vznikla až okolo roku 1420. Mikulášova tvorba je zde zastoupena pouze *Apologií*. V rukopise se střídá několik písařských rukou, *Apologii* opsali zběžnou gotickou kurzívou dva písaři – ke změně dochází na třetím řádku folia 76r. Text není nijak členěn, číslování konkluzí je slovně vypsáno

f. 227v^b *dyabulo*, f. 229r^b *prugdolor* aj.), řadu dalších ovšem takto jednoduše vysvětlit nelze a poskytují námět k zamyšlení se nad vlivem dalších (in)dispozic písaře (např. kolísavý záznam *confivium* a *convifium* na f. 212r^b; f. 207v^b *preduntur* místo *creduntur*; f. 208v^a *eleges* místo *leges*; f. 213v^a *patenter* jako *vatenter*; f. 214r^a *faricie* místo *avaricie*; f. 214r^b *vaforem* místo *favorem*; f. 215v^b *valde* jako *valle*; f. 219r^b *amplificat* jako *amplivicat*; f. 221r^a *melioris* jako *medioris*; f. 223r^b *imperium* jako *inpedium*; f. 223r^b *facientibus* jako *pacientibus*; f. 224r^a *lupeas* místo *luteas*; f. 224r^b *penes* místo *tenes*; f. 228v^b *delicata* jako *dedicata* a další). O hláskoslovných změnách podrobně viz STOTZ, Peter: *Handbuch zur lateinischen Sprache des Mittelalters* 3. Lautlehre. München 1996. Pro tohoto písaře je také typické zaměňování ablativního *e/i* u substantiv i aktivních a pasivních infinitivních tvarů (např. *militare/militari* f. 208v^b; *ministrare/ministrari* 218v^a aj.) – tyto případy však lze vysvětlit specifičností grafického vyjádření písaře a pro jejich nekonzistenci a početnost nejsou ani tyto v aparátu zachyceny.

201 Moderní katalog pro tento rukopis není k dispozici, podrobně o vratislavském fondu SPYCHALA, Lesław: *Wegweiser durch die Handschriftenbestände der Universitätsbibliothek Wrocław/Breslau*. In: *Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit*. Ed. K. GARBER. Tübingen 2005, s. 655–746; rukopis eviduje SCHMIDTOVÁ, Anežka: *Z bohemik vratislavské universitní knihovny*. *Listy filologické* 83, 1960, s. 100.

v textu, na úplném začátku je několikrát vypsáno i na okrajích.²⁰² Z *Apologie* se zde ovšem dochovala jen zhruba třetina textu; původně byla kopie zřejmě úplná, jak lze soudit z náhlého přerušení textu na dolním konci stránky, implikujícího převazbu, během níž se zbytek textu ztratil.²⁰³ Tato kopie ovšem přináší text značně odlišný od ostatních – na úseku 5086 slov (zhruba 28 procent z celé *Apologie*) má 100 různoctení, ve kterých jsou 52 procenty zastoupena samostatná čtení a 48 procenty čtení přicházející ve skupině. Pokud ještě ze skupinových různoctení vyloučíme případy, kdy se fakticky jedná o samostatná různoctení rukopisu *G*, změní se poměr mezi samostatnými a skupinovými čteními rukopisu *O* na 57,8 procent a 42,2 procent, což už je poměr vysoký. Nadto v rámci svých samostatných čtení tvoří 80,8 procent taková čtení, která nepřináší žádný jiný rukopis. Z těchto důvodů byl rukopis *O* i přes svou fragmentární povahu jako zástupce jiné textové tradice do kolace a edice zahrnut, jeho čtení jsou ale zaznamenána pouze v aparátu.

PODLAHA, Antonín: *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské* II. F–P. Praha 1922, s. 470–472.

Rukopisy Apologie fragmentární povahy

Praha, Knihovna metropolitní kapituly, sign. O LXXIII, f. 150r–166r

Kodex různorodého obsahu pochází podle katalogu z první poloviny 15. století a jeho obsah i tón některých poznámek dokládá protihusitské názory vlastníka či objednavatele rukopisu. První část rukopisu obsahuje Augustinovy *sermones*, kanonistické výpisky a další díla, následující sextern s husitskými díly přináší materiál týkající se především přijímání podobojí, po němž následuje složka s textem Mikulášovy *Apologie*, který je zde ovšem zapsán dosti neuspořádaně. Na f. 150r začíná dekret *Cum in nonnullis*, který je opsán jako samostatný text, foliem 151r pak text *Apologie* organicky pokračuje výpadem proti tomuto dekretu, nadepsaném na horním okraji „Hec notula sentit heresim et inpugnat in Rom. pontif.“. Text je opsán do konce folia 154v, kde končí poznámkou „vide alibi complementum“, ale konec *Apologie*, který by zde odhadem měl být dlouhý zhruba jedno a půl folia, již v současné podobě kodexu není. Na f. 156r–166r jsou potom opsány části ze začátku *Apologie*, ovšem v pořadí

202 Na začátku *Apologie* na horním okraji folia 75r je přípisek „De comunione sangwinis patet feria V^a post dominicam 19 ab adventu“, který lze chápat jako poznámku vztahující se k opsání *Apologie* v tomto konkrétním rukopise (ať už k započetí či dokončení práce). Protože není znám konkrétní rok vzniku kodexu, nelze bohužel určit ani přesné datum, které měl opisovač na mysli; jedná se v každém případě o období v rozmezí zhruba září – říjen. Zajímavá specifikace počítání „ab adventu“ poukazuje na utrakvistický původ rukopisu, kde se začátek mezidobí o jeden týden lišil od prostředí katolického.

203 Celý zde dochovaný text *Apologie* zabírá jednu sexternovou složku.

značně zpřeházeném. Nejdříve je opsán dlouhý úsek z konce šesté konkluze, poté velmi krátké úseky z konkluze třetí, první, druhé a ostatních, ve kterých pisař přeskakuje bez zřejmého logického principu. Opisoval však zřejmě z textu kompletního, ve kterém se dobře orientoval, neboť úseky, které již opsal či začal opisovat – byl se jedná třeba jen o dva řádky –, krátí a někdy pro snazší orientaci opakuje konec textu, od kterého přeskočil k dalšímu. V rámci zpřeházených úseků také odkazuje na dřívější místa pomocí *ut ante* či *ut supra*. Téměř důsledně pak pisař vynechává odkazy na konkluze a vnitřní číslování *Apologie* od jedné do dvaceti osmi. Tato mladší kopie zdaleka není kompletní a nemá přínos pro restituci textu, a nebyla proto zařazena do edice.

Celý fragment *Apologie* je psán jednou rukou poměrně zběžnou gotickou kurzívou, marginálie jsou informativního charakteru a jiné členění či nadpisy se v textu nevyskytují. Pisař opsal text bez větších chyb a neporozumění. Části *Apologie*, které jsou zde opsány, vykazují značný počet samostatných čtení a přídavek, které lze však připisat spíše na vrub aktivitě opisovatele, nikoliv jeho předloze. Z celkového počtu 292 případů variantních čtení jich přes 77 procent (tj. 226 případů) připadá na různoctení samostatná a okolo 22 procent (66 případů) na skupinová. V rámci svých samostatných čtení pak fragment přináší naprostou většinou čtení zcela ojedinělá – jedná se o 213 případů (tj. 94,2 procent), pouze 5,8 procent tvoří ojedinělá čtení na místě s různoctením jiných rukopisů. Protože z výše uvedených důvodů nebyl tento rukopis zahrnut do kolace, je třeba poznamenat, že se v něm vícekrát objevuje čtení společné s předlohou rukopisů *V* a *D*, častěji pak se skupinou rukopisů *LFK* a taktéž s předlohou rukopisů *C* a *J*.

PODLAHA, A.: *Soupis rukopisů II*, s. 549–553.

Kraków, Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów, sign. R XV 14, f. 307r^a–308r^a

Rukopis z 15. století uložený v dominikánském klášteře v Krakově přináší pouze fragment textu *Apologie*. Jedná se o rozsáhlý sborník s husitskou tematikou, který obsahuje díla nejen Mikuláše z Drážďan, ale i Jakoubka ze Stříbra, Ondřeje z Brodu, Prokopa z Kladrub či Štěpána Pálče. Svým zaměřením dává tušit, že byl sepsán na objednávku odpůrce husitství, protože obsahuje celou řadu protiheretických traktátů. Je psán úhlednou gotickou kurzívou ve dvou sloupcích a text, který je na základě katalogizačního popisu možno považovat za *Apologií*, je zapsán před dalším textem, jenž má spojitost s literární činností Mikuláše z Drážďan, totiž před invektivou proti Mikulášovu spisu *Tabule veteris et novi coloris*, rukopisně často spojovanou se jménem Štěpána Pálče – ta vznikla pravděpodobně okolo roku 1417 a rukopisně je nejčastěji nadepisována (stejně jako zde) *Responsiones ad obiecciones et picturas*.²⁰⁴

204 SPUNAR, P.: *Repertorium II*, s. 202–203, č. 412; rukopisná tradice textu je ovšem velmi komplikovaná, *Responsiones* jsou považovány za součást delšího textu, jehož kopie nejsou doposud v úplnosti

Rukopis obsahuje text kombinující konkluze kostnických doktorů a jejich zpracování ve formě, v jaké se vyskytují v *Apologii*: přináší totiž nejprve znění každé z šesti konkluzí dohromady s podpůrnými autoritami, které kostniční doktoři ke každé konkluzi uvedli (což odpovídá strukturování textu v *Apologii*, a naopak je v rozporu se členěním koncilních konkluzí, které tyto dvě části od sebe oddělují do dvou kapitol, v tiscích nadepsaných *Sex conclusiones theologorum Constantiensis concilii de sacramento coenae a Probatio superiorum sex conclusionum*); posléze následují tři přidané body, v nichž kostniční teologové dále vyvracejí argumenty pro kalich (tj. ve shodě s poslední kapitolou koncilních konkluzí; tento text v *Apologii* spadá pod body 23, 25, 27, které jsou v ní ovšem od sebe odděleny proto, že po každé z těchto tří částí následuje relevantní odpověď, tj. body 24, 26, a 28). Struktura a zpracování textu v krakovském fragmentu se tedy do značné míry liší od obou pravděpodobných vzorů, takže nelze s určitostí mluvit ani o excerptu z kostnických konkluzí, ani z *Apologie*.

Textové srovnání nadto ukázalo, že v porovnání se zněním dnes známých dochovaných rukopisů *Apologie* přináší krakovský fragment z 63 procent všech svých různotočení čtení zcela samostatná; v necelých 14 procentech má čtení na místech, která čtou odlišně i další rukopisy; a pouze ve 12 procentech se shoduje se čtením některého z dalších rukopisů *Apologie* – zde bohužel nelze prokázat, že by se s některým shodoval natolik, aby bylo možné mluvit o jednoznačné příbuznosti (nejčetnější a „nejprůkaznější“ jsou shody s rukopisem *D* v ca. 41 procentech).²⁰⁵ Ani srovnání krakovského excerptu se zněním kostnických konkluzí²⁰⁶ nepřineslo přesvědčivý materiál pro jejich příbuznost: 60 procent krakovských různotočení je oproti konkluzím zcela samostatných; oba texty se shodují ve 27 procentech krakovských různotočení; na zbylých místech (tj. 13 procent) mají obě verze různotočení odlišná, která se však vyskytují na stejném místě v textu.²⁰⁷ Na společnou předlohu mohou ukazovat zkomolené odkazy na autority, např. při odkazu na osmdesátou kvestii třetí části Akvinského *Sumy* přináší konkluze údaj „parte 2. *Summae suae quae. 70.*“,

podchyceny; více k tomu MUTLOVÁ, P.: *Radicals and Heretics*, s. 132–138. Neúplný přepis *Responsiones* na základě jediného rukopisu, který ovšem přináší znění značně odlišné od ostatních kopií, pořídil A. Podlaha a otiskl jej CHYTIL, Karel: *Antikrist v naukách a umění středověku a husitské obrazné antithese*. Praha 1918, s. 237–247.

205 Ze srovnání a statistického vyjádření bylo vynecháno číslování konkluzí, které je v krakovském fragmentu z pochopitelných důvodů vyjádřené ukazovacími zájmeny (*ista conclusio* apod.); započítáno sem nebylo ani číslování jednotlivých argumentů či bodů od 1 do 28, které se v ostatních kopiích *Apologie* objevuje většinou na okrajích.

206 O tiscích konkluzí viz výše, pozn. 128. Nutno dodat, že ve formě, v jaké je zachycují oba zmíněné staré tisky, se konkluze v rukopisném materiálu vyskytují často, viz např. Moravský zemský archiv v Brně, G 12, Cerr II, č. 303, f. 298r^a–299v^a a další; z toho důvodu je možné za účelem srovnání struktury textu považovat i starý tisk za dostačující srovnávací materiál.

207 Do této statistiky nebylo započítáno sedm míst, kde je shodně vynecháno číslování konkluzí.

zatímco krakovský excerpt „parte 3^a *Summe sue* q. VIII“; dále zde následuje správné určení artikulu jakožto posledního („argumento ultimo“), a to na rozdíl od konkluzí i ostatních rukopisů *Apologie*, které až na dvě výjimky mají chybné písařské čtení („articulo/argumento Vult“). Oproti znění konkluzí krakovský excerpt některá místa velmi krátí, často přináší převyprávění informace vlastními slovy či jinou segmentaci textu s pozměněným smyslem.²⁰⁸

S ohledem na výše uvedené proto hlavní argument pro předpoklad, že se jedná spíše o excerpt z *Apologie*, a nikoliv z textu koncilních konkluzí, představuje členění textu: jak Hardtův, tak i Mansiho starý tisk totiž přináší nejprve šest konkluzí, poté připojené autority a teprve posléze body zařazené v *Apologii* pod čísla 23, 25 a 27; naproti tomu krakovský excerpt text seskupuje tak, jak je tomu i v *Apologii*, tj. bezprostředně po textu konkluze přináší relevantní podpůrný materiál či autority. Pro rekonstrukci textu *Apologie* tento fragment ovšem cenu nemá a do edice nebyl zařazen.

WŁODEK, Zofia: *Inventaire des manuscrits médiévaux latins, philosophiques et théologiques de la Bibliothèque des Pères Dominicains de Cracovie*. Mediaevalia Philosophica Polonorum 14, 1970, s. 168–173.²⁰⁹

Starý tisk

Apologie byla doposud otištěna jen jednou – v roce 1698 ji jako dílo Jakoubka ze Stríbra vydal Hermann von der Hardt ve třetím svazku své řady *Magnum oecumenicum Constantiense concilium*,²¹⁰ která přinesla až do doby nedávne stále užívané edice několika významných traktátů z doby počátků boje o kalich, konkrétně z let 1414–1417. Hardtův počin měl ve své době nezpochybnitelný přínos a jeho zásluhu nesnižují ani některé dobové nedostatky dnes již zastaralého nekritického vydání. Hardt přinesl text *Apologie* úplný, tedy i s kostnickým dekretem a závěrem, nicméně jeho strukturování textu nemá jednoznačnou oporu v dnes známých rukopi-

208 Například závěr historky popisující možná nebezpečství při přijímání podobojí a zárazk při rozlomení hostie ve třetí konkluzi: „Et sic peticioni et temptacioni illorum fuit penitus satisfactum.“ modifikuje na: „Et sic peticio eorum et impetratio fuit penitus satis fatua.“ (f. 307^r); u 25 bodu je text „Respondetur, quod licet Cristus post cenam ministravit hoc sacramentum sub utraque specie, non tamen precepit, quod post cenam, vel quod sub utraque specie deinceps ab omnibus sumeretur.“ upraven na znění: „Respondetur, quod licet Cristus post cenam ministravit hoc sacramentum sub utraque specie, quod deinceps ab hominibus reciperetur.“ (f. 307^v) aj.

209 Na rukopis upozornil také ŠPUNAR, Pavel: *Kurzgefasste Nachrichten aus Handschriften und über Handschriften IV. Bohemika in den Klosterbibliotheken in Krakau*. Mediaevalia Bohemica 3, 1970, s. 279–281.

210 HARDT, H. von der: *Magnum oecumenicum* 3, col. 591–657. K Hardtově edici viz CROWDER, C. M. D.: *Le concile de Constance et l'édition de von der Hardt*. Revue d'histoire ecclésiastique 57, 1962, s. 409–445.

sech. Číselné rozdělení první části *Apologie* od jedné do dvaceti osmi je vynecháno a místo něj je text rozčleněn do jedenácti kapitol. Kapitoly I.–IX. odpovídají šesti konkluzím a třem následujícím článkům. Oddělení závěru první části jako kapitoly X. s nadpisem „*Invectiva in Constantiense Concilium ob Reformationis jactantiam. Et de decretis ac constitutionibus ejus in genere*“ není rukopisně podloženo, ale z hlediska struktury textu je logické a Hardt mohl mít k ruce dnes již neznámý materiál. Poslední jedenáctou kapitolu tvoří dekret *Cum in nonnullis* a závěrečná Mikulášova reakce na něj.

Jelikož se jedná o starý tisk, nejsou v něm jednoznačně odděleny editorovy dodatky od vlastního textu, a některé elementy tak působí rušivě. Nutnost moderní edice ovšem vyvstala především se zvyšujícím se počtem objevených rukopisů *Apologie*. Hardt totiž text vydal dle vlastních slov „*ex antiquo Codice MSCto Academiae Lipsiensis*“, tedy na základě jediného, blíže nespecifikovaného rukopisu, a jeho tisk proto nemohl Mikulášův text zachytit v plné šíři, resp. ve znění co nejbližším znění autorskému. Nabízející se předpoklad, že předlohou při přípravě tisku mu mohl být rukopis *L*, který jako jediný z rukopisů v Lipsku dochovaných přináší text *Apologie*, nelze jednoznačně ani přijmout, ani vyvrátit. Některá různočtení rukopisu *L* se sice shodují s Hardtovým tiskem, přesto mezi nimi existuje vysoký počet rozdílů. Řada těchto případů by se dala vysvětlit Hardtovým nepřesným čtením (například časté rozdíly *ille/iste*; špatně určené názvy kánonů či kapitol, např. *Testamento militis*, col. 597, místo správného *De restitutione militum*; *animal* místo *aliquid* apod.), některá čtení u Hardta naprosto nedávají smysl (*in satisfaccione sitis et lacione nutrimenti* jako *in satisfaccione, sicut et lationem nutrimenti*, col. 605) a mnoho dalších případů posoudit nelze (např. záměny *hec/hoc* aj.). Text v rukopise *L* ovšem přináší velký počet přehození slov, kratších omisí, či naopak přídavek, které se ve značné míře objevují i v Hardtově edici, a proto je možné – byť jen hypoteticky – se přiklonit k názoru, že rukopis *L* mohl být Hardtovou skutečnou předlohou.

Podstatné v každém případě je, že Hardtův tisk nepřináší text, který se zásadním způsobem liší od textu známých rukopisů *Apologie* a nepřináší žádná ojedinělá čtení či jinak samostatný text. Z tohoto důvodu nebylo nutné ke starému tisku při rekonstrukci textu přihlížet. Hardt také (s výjimkou několika málo případů) nedohládal Mikulášem citované autority, které v případě *Apologie* tvoří převážnou část textu a jejichž určení bylo hlavním desideratem moderního zpřístupnění textu.